

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

Arvonlisäverotus konkurssi- ja yriityssaneeraustilanteissa

Yritysjuridiikan
Kandidaatintutkielma

Laatija:
Arvi Aavarinne

Ohjaaja:
Prof. Reijo Knuutinen

21.4.2024
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Yritysjuridiikka

Tekijä: Arvi Aavarinne

Otsikko: Arvonlisäverotus konkurssi- ja yrityssaneeraustilanteissa

Ohjaaja: Prof. Reijo Knuutinen

Sivumäärä: 33 sivua

Päivämäärä: 21.4.2024

Konkurssit ovat välttämätön osa yritystoiminnan riskejä. Konkurssimenettely on pitkä ja monimutkainen prosessi. Kuitenkin joissain tilanteissa konkurssi on mahdollista välttää onnistuneella yrityssaneerauksella. Myös yrityssaneeraus tuo yrityksen toimintaan muutoksia. Molempien menettelyiden kohteina toimii useimmiten arvonlisäverovelvollinen toimija. Sekä konkurssimenettely että yrityssaneerausmenettely vaikuttavat yrityksen arvonlisäverotukseen. Tässä tutkielmassa tarkastellaan arvonlisäverotusta konkurssi- ja yrityssaneeraustilanteissa. Tutkielmassa halutaan selvittää mitä arvonlisäverotukseen liittyviä erikoistilanteita ja -kysymyksiä konkurssi- ja yrityssaneerausmenettelyyn liittyy. Näkökulman tarkentamiseksi tutkielmassa keskitytään käsittelemään aihetta ainoastaan velallisen näkökulmasta.

Konkurssimenettelyssä arvonlisäverotukseen liittyy vahvasti arvonlisäverolain (30.12.1993/1501) 14 §, jonka mukaan konkurssipesä on erikseen verovelvollinen elinkeinonharjoittajan konkurssiin asettamisen jälkeen itsenäisesti harjoittamastaan liiketoiminnasta. Konkurssimenettelyn läpikäyvä yritys pystyy itse omilla valinnoillaan vaikuttamaan pitkälti siihen, kuinka sen arvonlisäverotus toimii läpi konkurssin. Yritystoiminnassa on aina tärkeää, että yritys suunnittelee etukäteen tarkasti toimintaansa. Sama pätee konkurssin läpiviemiseen, koska yrityksen tekemillä valinnoilla on vaikutus siihen, kuinka sen arvonlisäverotus toimii. Yritysten täytyy olla tarkkoja tilanteissa, joissa on kyse arvonlisäveron vähennysoikeudesta. Konkurssipesä saa vähentää arvonlisäveron vain liiketoimintaan liittyvistä kuluista. Vaikka arvonlisäverolain mukaan voisi olettaa, että kaikki toiminta on vähennyskelpoista, voi konkurssitilanteessa tilanne muuttua.

Yrityssaneeraustilanteessa yrityksen toiminta jatkuu normaaliin tapaan ja sen arvonlisäverotus toimii suurimmalta osin normaalisti. Suurimmat kysymykset tulevat kuitenkin velkojen anteeksiannosta sekä verovelasta ja -palautuksesta. Velkojen anteeksiannossa on tärkeää ymmärtää rajanveto annetun alennuksen ja luottotappion välillä. Velallinen yritys voi omalla saneerausohjelmallaan vaikuttaa siihen, kuinka sen arvonlisäverotus toimii läpi menettelyn. Velkojen vapaaehtoista anteeksiantoa voidaan pitää arvonlisäverovähennyksissä oikaistavana eränä, kun taas luottotappio ei velvoita velallista oikaisemaan arvonlisäverotustaan. Verovelasta ja -palautuksesta pitää ymmärtää milloin veronpalautusta voi käyttää saneerausvelan maksamiseen ja milloin verovelalle on kuittausoikeus.

Avainsanat: arvonlisävero, insolvenssioikeus, konkurssi, yrityssaneeraus

Lyhenteet

Arvonlisäverodirektiivi	Neuvoston direktiivi 2006/112/EY yhteisestä arvonlisäverojärjestelmästä 28.11.2006
AVL	arvonlisäverolaki 30.12.1993/1501
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	hallituksen esitys
HL	hallintolaki 6.6.2003/434
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KL	konkurssilaki 20.2.2004/120
KVL	keskusverolautakunta
OVML	laki oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä 9.9.2016/768
Oy	osakeyhtiö
SanL	laki yrityksen saneerauksesta 25.1.1993/47
VKL	veronkantolaki 12.1.2018/11
VML	laki veromenettelystä 18.12.1995/1558
Y-tunnus	yritys- ja yhteisötunnus

SISÄLLYS

Lyhenteet	4
1 Johdanto	7
1.1 Tutkielman taustat	7
1.2 Tutkielman rakenne ja metodit	8
2 Insolvenssioikeus	9
2.1 Insolvenssioikeus oikeudenalana	9
2.2 Konkurssi	9
2.3 Yrityssaneeraus	10
3 Konkurssin arvonnisäverotus	12
3.1 Konkurssipesän arvonnisäverovelvollisuus	12
3.2 Verovelvollisuuden päättyminen	12
3.3 Omaisuuden realisointi verovelvollisena	13
3.4 Itsenäisen liiketoiminnan jatkaminen	14
3.5 Vähennysoikeus arvonnisäverotuksessa	15
4 Yrityssaneerauksen arvonnisäverotus	17
4.1 Arvonnisäverovähennyksen oikaisu	17
4.2 Verovelka ja veronpalautus	18
5 Oikeustapausten käsittely	20
5.1 Verotusmenettely	20
5.2 KKO 2001:22	21
5.3 KHO 2009:43	22
5.4 KHO 2013:18	24
5.5 KHO 2023:41	25
6 Johtopäätökset ja kokoavia näkökulmia	28
Lähteet	31
Oikeustapaustusluettelo	33

1 Johdanto

1.1 Tutkielman taustat

Konkurssit ovat olleet otsikkotasolla yleinen näky mediassa kuluneen vuoden aikana. Yksi suurimmista syistä tähän on rakennusalan vaikeudet ja konkurssiin joutuneet rakennusalan yritykset.¹ Syynä yrityksiin konkurssiin ovat olleet talousvaikeudet ja niiden seurauksena maksuvaikeudet sekä lopulta maksukyvyttömyys. Konkurssit ovat välttämätön osa yritystoiminnan riskejä. Konkurssiin joutumiselle voi olla monia syitä. Joskus luova tuho voi olla syy yrityksen ajautumiselle konkurssiin. Toisinaan yrityksen tilanne on voinut olla heikko jo pidemmän aikaa ja muutokset taloudessa sekä maailmalla, kuten koronapandemia, voivat lopullisesti ajaa yrityksen maksukyvyttömyyteen. Lopputuloksena taloudellisille ongelmille useimmiten on konkurssi. Yritys voi kuitenkin säästyä konkurssilta onnistuneella yrityssaneerauksella. Onnistui yritys sitten välttämään konkurssin yrityssaneerauksella tai joutui konkurssiin, se on useimmiten arvonlisäverovelvollinen toimija ja sen täytyy täyttää velvollisuutensa.

Legaliteettiperiaatetta voidaan pitää vero-oikeuden tärkeimpänä oikeusperiaatteena niin Suomessa kuin monessa muussakin valtiossa. Suomessa legaliteettiperiaateen perusta on perustuslain (731/1999, PL) 81.1 §, jonka mukaan veroista tulee säätää lailla. Legaliteettiperiaateella on myös vaikutus oikeuslähteiden keskinäiseen asemaan ja käyttöön. Se tekee laista vero-oikeudessa ylivoimaisesti tärkeimmän oikeuslähteen, johon verotuksessa tulee aina nojautua.² Arvonlisäverotuksen legaliteettiperiaate perustuu Suomessa arvonlisäverolakiin³. Suomen kuten muidenkin EU-maiden arvonlisäverolaki pohjautuu arvonlisäverodirektiiviin, jonka perusperiaatteen mukaan veron peruste on todella saatu vastike, mistä väistämättä seuraa, että veroviranomaiset eivät voi kantaa arvonlisäveroa enemmästä kuin verovelvollinen on vastiketta myynnistään saanut.⁴

¹ Dun & Bradstreet 2024 ja ks. esim. HS: konkurssit.

² Knuutinen 2015 s. 813.

³ Arvonlisäverolaki 30.12.1993/1501, AVL.

⁴ Laitinen – Nurmi 2022 s. 559–565.

1.2 Tutkielman rakenne ja metodit

Tutkielmassa perehdytään konkurssin ja yrityssaneerauksen arvonlisävero-kohteluun Suomessa. Näkökulman tarkentamiseksi tutkielmassa keskitytään käsittelemään aihetta ainoastaan velallisen näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on selvittää, kuinka kummankin maksukyvyttömyysmenettelyn arvonlisäverotus toimii ja onko niihin liittyviä erityispiirteitä ja -kysymyksiä. Tutkimuskysymyksiä, joiden avulla kokonaisuutta pyritään hahmottamaan ovat: Mitä mahdollisia tapoja yrityksellä on toimia arvonlisäverotuksellisesti konkurssissa? Miten arvonlisävähennysoikeus toimii konkurssissa? Mitä yrityksen pitää ottaa huomioon arvonlisäverotuksessa yrityssaneerauksessa? Miten verovelka ja veronpalautukset vaikuttavat arvonlisäverotuksessa yrityssaneeraukseen? Tutkielma toteutetaan lainopillisena tutkimuksena, jossa ideana on tutkia vallitsevia lakeja ja oikeusnormistoa.

Tutkielman ensimmäisessä kappaleessa käsitellään insolvenssioikeutta oikeudenalana sekä kahta tutkimuksen aiheena olevaa maksukyvyttömyysmenettelyä. Tämän avulla halutaan luoda pohja, jonka päälle arvonlisäverotus voidaan lisätä. Toisessa kappaleessa keskitytään konkurssiin sekä sen arvonlisäverotukseen. Kappaleessa keskitytään konkurssin arvonlisäverotukseen liittyviin erikoisuuksiin. Kolmannessa kappaleessa käsitellään yrityssaneeraukseen liittyvää arvonlisäverotusta. Kappaleen tarkoitus on avata yrityssaneerauksen arvonlisäverotukseen liittyviä erikoisuuksia. Neljännessä kappaleessa tutkitaan oikeustapauksia tarkemmin ja käsitellään ratkaisuja. Oikeustapauksien tarkoituksena on käsitellä oikeusnormeja kontekstissa. Tutkielman viimeisessä kappaleessa tuodaan kaikki käsitelty yhteen.

2 Insolvenssioikeus

2.1 Insolvenssioikeus oikeudenalana

Insolvenssioikeus on oikeudenalan käsite, joka viittaa lainsäädäntöön, joka säätelee maksukyvyttömyyttä ja sen juridisia seuraamuksia. Toisaalta insolvenssioikeudella voidaan myös tarkoittaa oikeudenalaa kohdistuvaa tutkimusta.⁵ Tässä tutkielmassa termillä tarkoitetaan lainsäädäntöä maksukyvyttömyydestä ja sen seuraamuksista. Kappaleessa käydään läpi peruseriaatteet liittyen konkurssimenettelyyn sekä yrityssaneeraukseen.

2.2 Konkurssi

Kun yritys on maksukyvytön, sen viimeinen seuraus on konkurssi⁶. Konkurssista säätelee konkurssilaki (20.2.2004/120, KL). KL 1.1§:n mukaan velallinen, joka ei kykene vastaamaan veloistaan, voidaan asettaa konkurssiin siten kuin konkurssilaisissa säädetään. Konkurssiin asettamisesta päättää tuomioistuin velallisen tai velkojan hakemuksesta⁷. Konkurssi on velallisen kaikkia velkoja koskeva maksukyvyttömyysmenettely, jossa konkurssivelallisen omaisuus käytetään konkurssisaatavien maksuun⁸. Konkurssi alkaa siitä, kun tuomioistuin asettaa yrityksen päätöksellään konkurssiin⁹. Konkurssitilanteessa velallisen omaisuuden hoitamista, myymistä sekä muuta konkurssipesän hallintoa varten tuomioistuin määrää pesänhoitajan. Pesänhoitajalle maksetaan palkkio konkurssipesän hoitamisesta.¹⁰ Yksi pesänhoitajan tärkeistä tehtävistä konkurssin alussa on laatia pesäluettelo. Pesäluettelo sisältää velallisen varat ja velat sekä mahdollisesti myös suurimmat sitoumukset.¹¹ Asioissa, jotka eivät kuulu pesänhoitajan toimintaan, päätösvaltaa käyttävät velkojat¹². Velkojat pystyvät muun muassa päättämään siitä, jatketaanko velallisen liiketoimintaa vai myydäänkö pesän omaisuus liiketoiminnallisena

⁵ Koulu ym. > I JOHDATUS INSOLVENSSIOIKEUTEEN.

⁶ Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68

⁷ KL 1.1 §.

⁸ KL 1.1 § ja Ks. KL 1.5 §: Konkurssisaatavalla tarkoitetaan sellaista velalliselta olevaa saatavaa, jota koskeva velallisen sitoumus tai muu oikeusperuste on syntynyt ennen konkurssin alkamista.

Konkurssisaatavia ovat myös panttisaatavat sekä saatavat, joiden peruste tai määrä on ehdollinen tai riittainen taikka muusta syystä epäselvä.

⁹ KL 1.3 §.

¹⁰ KL 8.7 §.

¹¹ KL 9.1 §.

¹² KL 14.2 §.

kokonaisuutena¹³. Koska velkojat ja pesänhoitaja päättävät konkurssipesään liittyvistä asioista ja omaisuudesta, velallinen menettää oikeuden määrätä konkurssipesää¹⁴. KL 1.3§ mukaan konkurssikelpoisia ovat luonnolliset henkilöt sekä yhteisöt, säätiöt ja muut oikeushenkilöt. Tässä tutkielmassa keskitytään arvonlisäverovelvollisten yritysten tarkastelemiseen.

Koronavirustilanteen vuoksi vuonna 2020 konkurssilakiin tehtiin muutoksia suojaamaan yrityksiä hetkellisten talousvaikeuksien aiheuttamilta konkurssielta. Hallituksen esityksessä ehdotettiin rajoitettavan velallisen asettamista konkurssiin velkojan hakemuksesta. Esityksessä haluttiin vaikuttaa varsinkin olettamaan, jonka mukaan velallista pidetään maksukyvyttömänä, jos hän ei viikon kuluessa velkojan maksukehotuksen saatuaan ole maksanut velkojan selvää ja erääntynyttä saatavaa. Tarkoituksena oli, että kyseistä olettamaa ei sovellettaisi tietynä määräaikana. Näin ollen myöskään konkurssiuhkaa ei voitaisi käyttää keinona periä saatavia.¹⁵

2.3 Yrityssaneeraus

Yrityssaneeraus on oikeudellinen järjestely, jonka tarkoituksena on parantaa taloudellisiin vaikeuksiin joutuneen yrityksen toimintaedellytyksiä. Onnistuneella saneerausmenettelyllä yritys pystyy välttämään konkurssiin joutumisen.¹⁶ Yrityssaneerausmenettely perustuu lakiin yrityssaneerauksesta (47/1993, SanL). SanL 1.1§:n mukaan taloudellisissa vaikeuksissa olevan velallisen jatkamiskelpoisen yritystoiminnan tervehdyttämiseksi tai sen edellytysten turvaamiseksi ja velkajärjestelyjen aikaansaamiseksi voidaan ryhtyä yrityssaneerauslain mukaiseen varhaiseen tai perusmuotoiseen saneerausmenettelyyn. Menettelyssä voidaan tuomioistuimen vahvistamalla saneerausohjelmalla määrätä velallisen toimintaa, varallisuutta ja velkoja koskevista toimenpiteistä¹⁷. Yrityssaneerauslaissa ei määritellä saneerauksen vaatimia liiketaloudellisia toimenpiteitä, vaan niistä päätetään tapauskohtaisesti.¹⁸ Mahdollisia keinoja velkajärjestelyyn voivat olla esim.

¹³ HE 26/2003 s. 133.

¹⁴ KL 3.1 §.

¹⁵ HE 46/2020.

¹⁶ Koulu ym. > IV YRITYSSANEERAUS.

¹⁷ SanL 1.1 §.

¹⁸ Konkurssiasiamies: Yrityssaneeraus.

maksuaikataulun muuttaminen ja velan määrän alentaminen¹⁹. Maksuvaikeuksista kärsivä yritys voi hakeutua varhaiseen saneerausmenettelyyn tilanteessa, jossa se ei ole vielä maksukyvytön, mutta on maksukyvyttömyyden uhkaamana. Puolestaan perusmuotoinen saneerausmenettely on soveltuva tilanteisiin, kun yritys on jo maksukyvytön, mutta tilanne on korjattavissa saneerausmenettelyn avulla. Perusmuotoinen saneerausmenettely voidaan aloittaa joko kyseessä olevan velallisen toimesta tai myös velkojen suosituksesta.²⁰

Kun saneerausmenettelystä tehdään aloittamispäätös, alkaa niin sanottu rauhoitusaika. Rauhoitusaikana voimaan tulevat saneerausvelan maksu- ja vakuudenasettamiskielto, perintäkielto, sekä ulosmittaus- ja täytäntöönpanokielto. Kieltojen tarkoituksena on varmistaa, että saneeraustoimenpiteet velkajärjestelyineen voidaan valmistella ilman, että kukaan velkojista voisi perintätoimilla tai muilla toimillaan heikentää saneerauksen edellytyksiä.²¹ Rauhoitusaikana saneerausmenettelyssä oleva yritys ei saa maksaa saneerausvelkaa²². Saneerausmenettelyn alkaminen keskeyttää viivästyskoron kertymisen saneerausvelalle. Saneerausmenettelyn aloittamispäätöksessä tuomioistuin määrää yleensä selvittäjän, jonka tärkeimpänä yksittäisenä tehtävänä on laatia saneerausohjelma. Selvittäjä valvoo velkojen etua saneerausmenettelyssä.²³

SanL 1.2§:n mukaan saneerausmenettelyn kohteena voi olla yksityinen elinkeinonharjoittaja, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta, asunto-osakeyhtiö tai taloudellista toimintaa harjoittava yhdistys tai säätiö. Tässä tutkielmassa keskitytään arvonalisäverovelvollisten yritysten tarkastelemiseen.

¹⁹ Velkojen maksua ja velkajärjestelyjä koskeva maksuohjelma on tärkeä osa saneerausohjelmaa, mikä sellaisenaan on täytäntöönpanoperuste.

²⁰ Konkurssiasiamies: Yrityssaneeraus.

²¹ Konkurssiasiamies: Yrityssaneeraus.

²² Saneerausvelalla tarkoitetaan kaikkia velallisen velkoja, joiden syntyperuste on ajalta ennen hakemuksen vireilletuloa.

²³ Konkurssiasiamies: Yrityssaneeraus.

3 Konkurssin arvonlisäverotus

3.1 Konkurssipesän arvonlisäverovelvollisuus

AVL 14§:n mukaan konkurssipesä on erikseen verovelvollinen elinkeinonharjoittajan konkurssiin asettamisen jälkeen itsenäisesti harjoittamastaan liiketoiminnasta. Kun yritys asetetaan konkurssiin, määräysvalta sen varoihin ja velkoihin siirtyy konkurssipesälle, jota pesänhoitaja hoitaa velkojien lukuun²⁴. Kun Verohallinto on saanut tiedon konkurssiin asettamisesta, konkurssivelallisen arvonlisäverovelvollisuus päättyy.²⁵ Verohallinto on antanut arvonlisäverotusta ja konkurssia koskevan ohjeen ”Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.” Arvonlisäverovelvollisen elinkeinonharjoittajan konkurssitilanteessa on kolme toimintamallia: 1) arvonlisäverovelvollisuus päättyy konkurssiin asettamiseen, 2) konkurssivelallisen arvonlisäverovelvollisuutta jatketaan erillisestä hakemuksesta omaisuuden realisoinnin ajan tai 3) konkurssipesä jatkaa itsenäisesti liiketoimintaa²⁶. Koska arvonlisäverolaki on direktiivipohjainen, kansallista arvonlisäverolakia tulisi tulkita mahdollisimman pitkälle arvonlisäverodirektiivin tavoitteiden mukaan. Myös konkurssipesän arvonlisäverovelvollisuutta arvioitaessa tulisi suurempi painoarvo antaa arvonlisäverodirektiivin mukaiselle tulkinnalle kuin hallituksen esityksille²⁷. Kuitenkaan kansallinen laki ei vaikuta olevan arvonlisäverodirektiivin vastainen. Oikeusperusta arvonlisäverodirektiivin mukaiselle tulkinnalle vaikuttaisi löytyvän AVL 1 §:stä tai 14 §:stä.²⁸

3.2 Verovelvollisuuden päättyminen

Jos konkurssipesän ei katsota jatkavan konkurssivelallisen liiketoimintaa AVL 14 §:n mukaan, on lähtökohtana se, että konkurssivelallinen poistetaan arvonlisäverorekisteristä viimeistään konkurssiin asettamispäivästä²⁹. Konkurssivelallisen täytyy toimittaa arvonlisävero oman käytön säännösten mukaisesti konkurssipesälle siirtyvästä vaihto-

²⁴ Konkurssiasiamies: 11 Realisointi.

²⁵ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

²⁶ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

²⁷ C-106/89 Marleasing v Comercial Internacional de Alimentación, kohta 8.

²⁸ Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68 ja Ahopelto ym. 2023 s.117.

²⁹ Ahopelto ym. 2023 s.117.

ja käyttöomaisuudesta³⁰. Konkurssipesä voi käsitellä pesään kuuluvan omaisuuden realisoinnin arvonlisäverottomana oman käytön säännösten mukaisesti, kun konkurssivelallinen on poistettu arvonlisäverorekisteristä³¹. Ostajalle ei vastaavasti myöskään synny arvonlisäveron vähennysoikeutta pääsääntöisesti tilanteessa, kun myyjä on poistettu arvonlisäverorekisteristä³². Konkurssipesän liiketoiminnan jatkamiseksi ei katsota sitä, jos pesä ainoastaan realisoii konkurssiin menneen yrityksen pesäluettelossa olevaa omaisuutta, saattaa valmiiksi konkurssiin asettamispäivänä keskeneräiset työt tai valmistuttaa olemassa olevan tilauskannan eikä hanki tätä toimintaa varten vähäistä enempää uutta omaisuutta³³. Tietyillä toimialoilla toiminnan jatkuminen voidaan olettaa aiheuttavan konkurssipesälle itsenäisen verovelvollisuuden³⁴.

3.3 Omaisuuden realisointi verovelvollisena

Konkurssiin asetettu yritys pystyy jatkamaan verovelvollisuuttaan halutessaan siihen asti, kunnes konkurssivarallisuus on realisoitu konkurssivelallisen tahdosta³⁵. Vapaaehtoista arvonlisäverovelvollisuuden jatkamista käsitellään ns. nimenmuutosasiana. Kun kyse on nimenmuutosasiasta, konkurssivelallinen poistetaan arvonlisäverorekisteristä ja verovelvolliseksi merkitään konkurssipesä, joka saa oman Y-tunnuksen.³⁶ Kun konkurssipesä päättää jatkaa toimintaansa omaisuuden realisoinnin ajaksi, pesänhoitajan tulee hakea konkurssipesälle Y-tunnus sekä ilmoittaa pesä arvonlisäverovelvolliseksi perustamisilmoituslomakkeella. Konkurssipesän realisointia varten voidaan palkata myyntihenkilökuntaa, vuokrata myyntitilat ja mainostaa. Kun konkurssiin asettamishetken loppuvarasto siirtyy konkurssipesälle, konkurssivelallisen ei tarvitse suorittaa veroa tästä loppuvarastosta.³⁷ Toisin sanoen varaston siirto ei aiheuta välittömiä veroseuraamuksia, koska konkurssivelallinen ei suorita oman käytön veroa loppuvarastosta, eikä konkurssipesällä vastaavasti ole vähennysoikeutta sen haltuun tulevasta alkuvarastosta³⁸. Loppuvaraston siirron verokohtelu estää piilevän arvonlisäveron muodostumisen konkurssiin asettamisen jälkeen myytävien

³⁰Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68; Oman käytön säännösten mukaan veron peruste on ostetun tavaran tai palvelun osalta ostohinta tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta.

³¹ HE 88/1993 s.119 ja AVL 21-22 § ja Ahopelto ym. 2023 s.117.

³² Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68.

³³ Ahopelto ym. 2023 s.117.

³⁴ Esim. ravintola- ja kahvilatoiminta.

³⁵ Ahopelto ym. 2023 s.118.

³⁶ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

³⁷ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

³⁸ Ks. AVL 174 §.

hyödykkeiden myyntihintaan, koska ostajalle syntyy hankinnasta vähennysoikeus³⁹. Konkurssipesä tilittää veroa realisoinnista saaduista myyntihinnoista arvonlisäverolain säännösten mukaisesti. Vapaaehtoisesti verovelvollisuuttaan jatkaneen yrityksen verovelka on pesän massavelkaa eli myynneistä suoritettavat verot eivät ole konkurssivelallisen valvottavaa velkaa. Pesän realisoinnista tulleet arvonlisäverot tulee tilittää ennen osuuksien jakamista velkojille.⁴⁰ Jos verovelvollinen konkurssipesä luovuttaa liikkeen tai sen osan liiketoiminnan jatkajalle, luovutukseen sovelletaan AVL 19 c §:n säännöksiä. Säännöksiä sovelletaan luovutukseen siitä huolimatta, että konkurssipesä ei ole harjoittanut liiketoimintaa vaan on ainoastaan realisoitunut konkurssivelallisen omaisuuden⁴¹. Kun realisointi on tapahtunut, tulee pesänhoitajan tehdä välittömästi lopettamisilmoitus.⁴²

3.4 Itsenäisen liiketoiminnan jatkaminen

Tilanteessa, jossa konkurssipesä jatkaa liiketoimintaa itsenäisesti ja tilikauden liikevaihto on yli 15 000 euroa, on konkurssipesä arvonlisäverovelvollinen⁴³. Kuten aikaisemmin mainitussa omaisuuden realisoinnin tilanteessa, myös liiketoiminnan jatkamistilanteessa pesänhoitajan tulee hakea pesälle Y-tunnus ja ilmoittaa pesä arvonlisäverovelvolliseksi perustamisilmoituslomakkeella. Jos konkurssipesällä on jo erilaisten velvoitteiden esim. palkanmaksua varten haettu Y-tunnus, pesänhoitaja ilmoittaa konkurssipesän arvonlisäverovelvolliseksi muutosilmoituslomakkeella. Ilmoituksessa tulee selvittää millaista toimintaa konkurssipesä tulee harjoittamaan. Itsenäiseksi liiketoiminnaksi ei katsota, kun konkurssipesä ainoastaan realisoituu konkurssiin menneen yrityksen pesäluettelossa ollutta liikeomaisuutta, saattaa loppuun keskeneräiset työt tai valmistuttua olemassa olevan tilauskannan, jos toimintaa varten ei hankita vähäistä enempää uutta vaihto-omaisuutta. Verohallinnon ohjeessa on avattu hallituksen esitystä laajemmin, mitä on itsenäinen liiketoiminnan harjoittaminen.⁴⁴ Itsenäiseksi liiketoiminnan harjoittamiseksi katsotaan mm. vaihto- ja käyttöomaisuuden hankkiminen pesään, käyttöomaisuuteen kuuluvien tavaroiden vuokraus sekä leasingtoiminnan jatkaminen

³⁹ HE 88/1993 s. 48.

⁴⁰ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

⁴¹ Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68.

⁴² Ahopelto ym. 2023 s. 118.

⁴³ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

⁴⁴ HE 88/1993 s. 48 ja Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

perimällä leasingtoiminnan vuokratuottoja⁴⁵. Konkurssipesällä on mahdollisuus päättää sen konkurssivarallisuuden osalta, jota konkurssipesä ei käytä itsenäisesti jatkamassaan liiketoiminnassa. Konkurssipesä voi valita realisoiko se varallisuuden arvonlisäverottomasti vai arvonlisäverollisena. Konkurssipesälle annettu valintaoikeus osittaisen verovelvollisuuden osalta ei kuitenkaan perustu arvonlisäverolakiin, koska kun huomioidaan AVL 1 §:n sisältö ja tarkoitus, kaikki tavaran ja palvelun myynti tulevat laajasti arvonlisäverovelvollisuuden piiriin⁴⁶. Itsenäisesti liiketoimintaa jatkavan konkurssipesän verovelka on pesän massavelkaa, joten pesän myynneistä suoritettavat verot eivät ole konkurssivelallisen valvottavaa velkaa. Pesän tulee siten tilittää realisoinnista ym. myynneistä perimänsä arvonlisäverot valtiolle ennen osuuksien jakamista velkojille⁴⁷.

3.5 Vähennysoikeus arvonlisäverotuksessa

Usein puhuttaessa yrityksen verotuksesta tulee esille kysymys siitä, onko vero vähennyskelpoinen. Myös konkurssien arvonlisäverotuksessa tulee esille kysymyksiä veron vähennyskelpoisuudesta. Tässä kappaleessa käydään läpi muutamia arvonlisäveron vähennyskelpoisuuteen liittyviä tilanteita.

Jos arvonlisäverovelvollinen konkurssipesä myy liikkeen tai sen osan liiketoiminnan jatkajalle, luovutukseen sovelletaan AVL 19 c §:n säännöksiä. Luovutushinta ei tällöin sisällä arvonlisäveroa. Myös jos konkurssipesä ei ole arvonlisäverovelvollinen, ei liiketoiminnan myynti silloinkaan ole arvonlisäverollinen, mutta AVL 19 c §:ää ei sovelleta. Konkurssivelallinen on kuitenkin velvollinen huomioimaan liiketoimintaan liittyvien varallisuuserien arvonlisäveron loppuvaraston veroa ilmoittaessaan⁴⁸. Arvonlisäveron vähennysoikeus on rajoitettu koskemaan ainoastaan arvonlisäverovelvollisen konkurssipesän verolliseen realisointiin tai liiketoimintaan liittyviin kuluihin. Konkurssipesän yleiseen hallintoon liittyvien kulujen arvonlisävero ei ole vähennyskelpoinen. Vähennyskelvottomia ovat mm. konkurssivelallisen toiminnan tilien ja hallinnon erityistarkastus ja suuri osa muista ulkopuolisista palveluista.

⁴⁵ Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

⁴⁶ Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68.

⁴⁷ Konkurssipesä vastaa velasta, joka johtuu konkurssimenettelystä tai joka perustuu konkurssipesän tekemään sopimukseen tai sitoumukseen sekä velasta, josta konkurssipesä on tämän tai muun lain mukaan vastuussa (massavelat).

⁴⁸ Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68.

Konkurssipesällä on vähennysoikeus vain sellaisten palvelujen osalta, joilla on suora ja välitön yhteys arvonlisäverolliseen realisointiin, liiketoimintaan tai kiinteistön käyttöoikeuden luovuttamiseen. Arvonlisäverotuksen ulkopuolisesta toiminnasta aiheutuneiden kulujen sisältämä arvonlisävero ei ole vähennyskelpoinen ja tulee muistaa, että myös osa yleiskuluista jää tällöin vähennysoikeuden ulkopuolelle. Suuri osa kansainvälisestä kaupasta on arvonlisäverotonta; joko vientinä, EU-tavara- tai palvelukauppana tai muuna käänteisen verovelvollisuuden alaisena palvelukauppana. Näihin myynteihin liittyvien kulujen arvonlisävero on vähennyskelpoinen. Omaisuuden hoitoon liittyvät palvelut, kirjanpitoon ja verotukseen liittyvät konsultointikulut ja pesänhoitajan palkkio ovat arvonlisäverotuksessa vähennyskelpoisia vain siltä osin kuin niiden voidaan katsoa välittömästi liittyvän verolliseen toimintaan. Kuitenkin arvonlisäverolliseen toimintaan liittyvän toiminnallisen kokonaisuuden myyntiin liittyvät konsultointikulut ovat vähennyskelpoisia.⁴⁹

⁴⁹ Urpilainen 2009 s. 10–12 ja Laitinen – Nurmi 2023 s. 60–68.

4 Yrityssaneerauksen arvonlisäverotus

4.1 Arvonlisäverovähennyksen oikaisu

Yrityssaneeraustilanteessa yrityksen toiminta jatkuu toisin kuin konkurssissa. Tämä tarkoittaa sitä, että arvonlisäverotus toimii suurimmalta osin normaalisti. Tulkintakysymykset yrityssaneeraustilanteissa syntyvät useimmiten velkojen anteeksiantamisesta, koska saneerausmenettelyssä leikataan velkojien saatavia esim. ostovelkoja.⁵⁰ Arvonlisäverotus ei tue tilinpäätöksestä tuttua varovaisuuden periaatetta tai sovintomenettelyä vaan edellyttää useimmiten viranomaistoimia⁵¹. Arvonlisäverotus huomioiden tämä on oletettavaa, koska myyjän ja ostajan verotusta pyritään pitämään toisiaan vastaavana. Velallisen kannalta tämä ei ole hyvä, koska myyjän anteeksiantama velka voi ajaa velallisen vielä pahempiin maksuvaikeuksiin.⁵² Velan vapaaehtoinen anteeksianto on katsottu velalliselle arvonlisäverovähennyskelpoisten ostojen oikaisueräksi eli ostajan on pienennettävä tehtyä vähennystä⁵³. AVL 118 §:n mukaan, jos ostajaa hyvitetään 78 §:n 1 momentin 1 tai 4 kohdassa tai 78 a §:ssä tarkoitetuilla määrillä, vähennettyä veroa on vastaavasti oikaistava⁵⁴. Toisin sanoen, jos hankintaa koskevan vähennyksen tekemisen jälkeen sopimus on mitätöity, peruutettu tai purettu, vähennettyä veroa on oikaistava. Toisaalta myyjän kirjaama luottotappio ei velvoita ostajaa oikaisemaan arvonlisäverotustaan⁵⁵. Keskusverolautakunnan ennakkoratkaisu 2022/16 vaikuttaa vahvistavan vakiintunutta oikeuskäytäntöä liittyen rajanvetoon luottotappion ja alennuksen välillä⁵⁶.

Arvonlisäverodirektiivi on tältä osin hieman eriävä kansallisen arvonlisäverolain kanssa. EUT:n mukaan arvonlisäverodirektiivin 185 artiklan 2 kohdan ensimmäistä alakohtaa on tulkittava siten, että velallisen velvoitteiden vähentymistä, joka seuraa velan anteeksiantamisen lainvoimaisesta hyväksymisestä, ei ole pidettävä kyseisessä säännöksessä tarkoitettuna tapauksena, jossa on kyse kokonaan tai osittain maksamatta jääneestä liiketoimesta, joka ei anna aiheutta alun perin tehdyn vähennyksen

⁵⁰ Laitinen – Nurmi 2022 s. 559–565.

⁵¹ Varovaisuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että tilinpäätöksessä varoja ja tuottoja ei arvioida liian suuriksi eikä velkoja ja kuluja liian pieniksi.

⁵² Laitinen – Nurmi 2022 s. 559–565.

⁵³ Ks. KHO 995:4335.

⁵⁴ Ks. AVL 78 §.

⁵⁵ Ks. KHO 1997:69 ja KHO 2023:41.

⁵⁶ Ks. KVL 2022/16.

oikaisemiseen, silloin kun kyseinen vähentyminen on lopullinen⁵⁷. Myös arvonlisäverodirektiivin 90 artiklan 2 kohdassa jäsenvaltio saa jättää oikaisun hyväksymättä, jos maksu laiminlyödään kokonaan tai osittain. Tästä voisi päätellä, että jäsenvaltio saisi säätää luottotappiosta siten, että se ei velvoita oikaisuun. EUT ratkaisussaan *Di Maura* on jokseenkin yksiselitteisesti todennut, että arvonlisäverotuksen suhteellisuusperiaatteen vuoksi jäsenvaltio ei voi sulkea pois kokonaan oikaisumahdollisuutta eikä edes asettaa kohtuuttoman korkeata edellytystä oikaisulle⁵⁸.

4.2 Verovelka ja veronpalautus

Toinen yrityssaneerauksiin liittyvä tulkintakysymys liittyy verovelkaan ja veronpalautuksiin. Veronpalautuksella tarkoitetaan verovelvolliselle palautettavaa veroa, vieraasta valtiosta Suomeen siirrettyä veroa tai veron ennakkoa sekä niille laskettuja korkoja. Veronpalautuksen käyttämisellä puolestaan tarkoitetaan palautuksen käyttämistä verojen ja Verohallinnon muiden saatavien sekä muun viranomaisen saatavien suoritukseksi ennen palautettavan määrän maksamista verovelvolliselle.⁵⁹

Ennen saneerausmenettelyn aloittamista saneerauksen oikeusvaikutukset eivät ole vielä voimassa. Veronpalautuksen käyttämiselle ei ole rajoituksia vielä tässä vaiheessa. Veronpalautus voidaan käyttää normaalissa veronkantolain mukaisessa käyttöjärjestyksessä eli myös sellaiselle veroveljelle, joka on syntynyt ennen saneeraushakemuksen vireille tuloa⁶⁰. Yrityssaneerausmenettelyn alkamisen jälkeen saneerauksen oikeusvaikutukset rajoittavat veronpalautusten käyttämistä. Saneerausmenettelyn aloittamisen jälkeen syntynyttä veronpalautusta ei saa käyttää saneerausvelan kuittaukseen. Koska oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä säädetyn lain soveltamisalaan kuuluvien verojen verokausia käsitellään kokonaisuuksina, veronpalautusta ei voi jakaa menettelyn aloittamisajankohdan mukaan.⁶¹ Jos veronpalautus kohdistuu edes osittain menettelyn aloittamisen jälkeiseen aikaan, se on kokonaan saneerausmenettelyn aloittamisen jälkeen syntynyttä veronpalautusta. Menettelyn aloittamisen päivämäärällä ei ole samanlaista vaikutusta kuin

⁵⁷ Ks. Arvonlisäverodirektiivin 184 artikla: Alun perin tehty vähennys oikaistaan, jos se on suurempi tai pienempi kuin se, jonka tekemiseen verovelvollinen oli oikeutettu ja C-246/16 *Di Maura*, kohta 17.

⁵⁸ C-246/16 *Di Maura*, kohta 17.

⁵⁹ VKL 2.5–2.6 §.

⁶⁰ Tuomioistuimen määräämät väliaikaiset kiellot eivät vaikuta velkojan kuittausoikeuteen.

⁶¹ Verohallinnon ohje: Verovelka ja veronpalautus yrityssaneerauksessa.

saneeraushakemuksella on saneerausvelan muodostumiseen. Saneeraushakemuksen vireilletulon jälkeen, mutta ennen saneerausmenettelyn aloittamista syntynyt veronpalautus, joka on päättynyt ennen menettelyn aloittamiskuukautta, voidaan käyttää sellaisen verovelan suorituksiksi, jonka peruste on syntynyt ennen menettelyn aloittamista. Saneerausmenettelyn aloittamispäätöksen jälkeen syntynyttä palautusta voidaan kuitenkin käyttää muulle kuin saneerausvelalle.⁶²

⁶² Verohallinnon ohje: Verovelka ja veronpalautus yrityssaneerauksessa.

5 Oikeustapausten käsittely

5.1 Verotusmenettely

Konkurssien ja yrityssaneerauksien arvonlisäverotukseen liittyy useita kysymyksiä ja tulkintaongelmia ja tämän takia niitä käsitellään eri oikeusasteissa. Oikeuskäsittelyssä on huomioitavia verotusmenettelyn seikkoja, jotka vaikuttavat käsittelyn lopputulokseen. Tässä kappaleessa käydään läpi muutama verotusmenettelyyn liittyvä asia ennen oikeustapausten tarkempaa käsittelyä.

Verotusmenettelyä koskevan lainsäädännön rungon muodostavat neljä lakia: (1) laki verotusmenettelystä (1558/1995, VML), (2) laki oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä (768/2016, OVML), (3) veronkantolaki (11/2018, VKL) ja (4) laki Verohallinnosta (503/2010, VHL). Oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä annettua lakia sovelletaan arvonlisäverotukseen. OVML on yleislaki suhteessa AVL, joka on erityislaki. Kuitenkin AVL:iin sisältää erityispiirteistä johtuvia menettelysäännöksiä.⁶³

Verotusmenettelyssä tärkeässä roolissa on viranomaisen noudattama käytäntö. Viranomaisen noudattama käytäntö tarkoittaa viranomaisen tietyssä asiassa omaksumaa tulkintaa, jota on sovellettu aikaisemmissa vastaavissa tilanteissa joko (1) kysymyksessä olevan verovelvollisen verotuksessa tai (2) yhtenäisesti muiden verovelvollisten verotuksessa⁶⁴. Yksittäisen verovelvollisen kohdalla noudatettu käytäntö ilmenee tätä verovelvollista koskevista aikaisemmista verotuspäätöksistä ja ennakkoratkaisuista. Tällöin yksikin ratkaisu voi synnyttää luottamuksensuojan⁶⁵. Vakiintunut verotuskäytäntö puolestaan ilmenee joko Verohallinnon ohjeistuksen sisällössä ja sen mukaisessa ratkaisukäytännössä tai muutoin vakiintuneessa yleisessä ratkaisukäytännössä.⁶⁶

Toinen tärkeä oikeusmenettelyn seikka on luottamuksensuoja. Luottamuksensuojalla tarkoitetaan sitä, jos asia on tulkinnanvarainen tai epäselvä ja jos verovelvollinen on toiminut vilpittömässä mielessä viranomaisen noudattaman käytännön tai ohjeiden mukaisesti, asia on ratkaistava tältä osin verovelvollisen eduksi, jos erityisestä syystä ei

⁶³ Rabinä 2023 s. 4–8.

⁶⁴ Vrt. vakiintunut verotuskäytäntö.

⁶⁵ Ks. KHO 1996-B-536.

⁶⁶ Rabinä 2023 s. 31–37.

muuta johdu⁶⁷. Kun verotuksessa tulee esille kysymys luottamuksensuojasta, asian ratkaisujärjestys on se, että ensin ratkaistaan varsinainen verotusta koskeva pääasia ja vain jos pääasia ratkaistaan verovelvolliselle vastaisesti, arvioidaan luottamuksensuoja⁶⁸. Jos vero kuitenkin määrätään tai päätöstä oikaistaan, veroon liittyvät korkoseuraamukset voidaan jättää perimättä ja veronkorotus määräämättä kokonaan tai osittain, jos korkoseuraamusten perintä ja veronkorotuksen määrääminen olisivat asian tulkinnanvaraisuuden tai epäselvyyden vuoksi kohtuuttomia⁶⁹. Hallintolain (434/2003, HL) 6.1 §:ssä säädetään, että viranomaisten on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

5.2 KKO 2001:22

Yhtiö oli myynyt lähes kaiken liikeomaisuutensa ja lopettanut toimintansa. Yhtiön jouduttua tämän jälkeen konkurssiin liikeomaisuuden myyntiin ja lopettamiskuukauden tavanomaiseen myyntiin perustuvaa pesän varoihin nähden määrältään huomattavaa arvonlisäveron maksua oma-aloitteisesti eräpäivänä ei pidetty takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 10 §:ssä tarkoitetulla tavalla tavanomaisena⁷⁰.

A Oy:tä koskeva konkurssihakemus jätettiin käräjäoikeuteen 16.5.1995. Korkein oikeus asetti yrityksen konkurssiin 13.3.1997. Pesäluettelon mukaan yrityksen varat olivat 1 215 477,27 markkaa. A Oy oli myynyt lähes kaiken irtaimen liikeomaisuutensa B Oy:lle eikä A Oy:llä ollut ollut tämän jälkeen liiketoimintaa. Kun yrityksen toiminta oli loppunut ja se ei ollut kaiken omaisuutensa realisoituaan kyennyt maksamaan kaikkia velkojaan eikä sillä enää ollut ollut mitään tuloja, oli selvää, että maksu oli ollut yhteydessä yrityksen maksukyvyttömyyteen ja tulevaan konkurssiin. 25.4.1995 A Oy maksoi verovirastolle arvonlisäverovelkaa 1 075 975 markkaa. Maksetusta arvonlisäverosta 932 038 markkaa perustui liikeomaisuuden myyntiin ja 144 139 markkaa normaaliin myyntiin ja ne olivat

⁶⁷ Verohallinnon ohje: Luottamuksensuoja veromenettelyssä.

⁶⁸ Räbinä 2023 s. 31–37.

⁶⁹ Verohallinnon ohje: Luottamuksensuoja veromenettelyssä.

⁷⁰ Laki takaisinsaannista konkurssipesään (1991/758) 10 §: Velan maksu myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen määräpäivää peräytyy, jos velka on maksettu epätavallisin maksuvälinein tai ennaikaisesti taikka määrällä, jota pesän varoihin nähden on pidettävä huomattavana. Maksu ei kuitenkaan peräydy, jos sitä voidaan pitää olosuhteet huomioon ottaen tavanomaisena. Jos maksu on suoritettu velallisen läheiselle edellä sanottua aikaisemmin mutta myöhemmin kuin kaksi vuotta ennen määräpäivää, maksu peräytyy vastaavasti, jollei näytetä, ettei velallinen ollut maksukyvytön eikä maksun vuoksi tullut maksukyvyttömäksi.

maksettu niiden eräpäivinä. Maksu oli tapahtunut myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen määräpäivää. Velka oli maksettu määrällä, joka pesän varoihin nähden oli huomattava. Konkurssipesä vaati, että käräjäoikeus takaisinsaantilain 10 §:n nojalla julistaa peräytyneeksi oikeustoimen, jolla A Oy oli 25.4.1995 maksanut verovirastolle velkaa 1 075 975 markkaa ja velvoittaa veroviraston suorittamaan sanotun määrän konkurssipesälle korkoineen. Käräjäoikeus piti maksuja varoihin nähden huomattavana ja epätavanomaisena. Myös KKO piti maksua epätavanomaisena ja päätti julistaa oikeustoimen peräytyneeksi 932 038 markan osalta.

Tapauksessa ratkaisevaa oli maksuun käytettyjen varojen ja velallisen muiden varojen suhde konkurssin alkaessa eikä maksuhetkellä. Verovelvollisen maksettavien arvonlisäverovelkojen maksua eräpäivinä oli lähtökohtaisesti pidettävä tavanomaisena. Tavanomaisuutta olisi kuitenkin edellyttänyt se, että maksut olisivat olleet osapuolten välisissä suhteissa toistuvia myös määrältään eli samaa suuruusluokkaa. Tässä tapauksessa näin ei ollut, vaan peräytettäväksi vaadittu maksu 932 038 markkaa perustui poikkeukselliseen liiketapahtumaan.

5.3 KHO 2009:43

Konkurssipesällä ei ollut arvonlisäverolain 102 §:n nojalla oikeutta vähentää konkurssipesän selvityksestä ja yleisestä hallinnosta aiheutuneisiin kuluihin sisältyviä arvonlisäveroja. Tällaisten kulujen vähennyskelpoisuudesta ei ollut olemassa sellaista vakiintunutta verotuskäytäntöä, että konkurssipesä olisi voinut sen perusteella saada asiassa luottamuksensuojaa.

Tapauksessa oli kyse nimenmuutostilanteesta, jossa yrityksen verovelvollisuus jatkuu konkurssiin asettamisen yli siihen asti, kun konkurssipesän omaisuus on realisoitu. A Oy:n konkurssipesä ilmoittautui verovelvolliseksi pesän omaisuuden realisointia varten sekä keskeneräisten töiden loppuunsaattamiseksi. Konkurssipesä teki viimeiseltä kohdekuukaudelta arvonlisäveron palautushakemuksen konkurssihakemukseen liittyvien kulujen arvonlisäverojen vähentämisestä. Konkurssipesälle vähennyskelpoiseksi hyväksyttiin muun ohessa asianajotoimiston toimeksiantolasku sekä keskeneräisten töiden loppuunsaattamiseen ja vaihto- ja käyttöomaisuuden myyntiin liittyvät hankinnat. Kuitenkaan konkurssipesän selvittämiseen ja yleiseen hallinnointiin liittyvien kuluja ei pidetty vähennyskelpoisina. Konkurssipesän selvittämiseen ja yleiseen hallinnointiin liittyviä kuluja olivat mm. riitautusasioiden selvittelystä ja saatavien perinnästä syntyneet

kulut. Perusteluna oli, että ne eivät täytä verollisen liiketoiminnan tunnusmerkistöä. Konkurssipesä haki muutosta päätökseen ja perusteli asiaa sillä, että pesänhoidolla ei ole ylipäänsä muita tavoitteita kuin varallisuuserien realisointi ja siksi ei ole mahdollista eritellä pesän yleishallintoa, joka ei tähtäisi varallisuuden realisointiin. Konkurssipesän mukaan asian arvioinnin kannalta olennaista on määritellä, mistä konkurssipesän hoidossa on kysymys. Konkurssipesä vaati, että kaikkia pesän kuluja pidetään arvonnisäverotuksessa vähennyskelpoisina. A Oy:n konkurssipesä vetosi asiassa myös luottamuksensuojaan. A Oy:n konkurssipesän mukaan vähennyskelpoisuus kaikista konkurssipesän toimintaan liittyvistä kuluista vastaa vakiintunutta verotuskäytäntöä. Konkurssipesä toimi vilpittömässä mielessä viranomaisen noudattaman käytännön mukaisesti ja hakeutui arvonnisäverovelvolliseksi. Perusteluna luottamuksensuojaan konkurssipesä nimesi kaksi saman pesänhoitajan hoidossa ollutta konkurssipesää, jossa vastaavanlainen palautushakemus oli hyväksytty.

Hallinto-oikeus sekä korkein hallinto-oikeus hylkäsivät konkurssipesän valituksen liittyen arvonnisäveron vähennyskelpoisuuteen pesän selvityksestä ja yleisestä hallinnosta aiheutuneista kuluista. Konkurssipesälle ei myönnetty arvonnisäveron vähennysoikeutta, koska pesän selvityksestä ja yleisestä hallinnosta aiheutuneiden kulujen ei katsottu liittyvän välittömästi siihen verolliseen liiketoimintaan, josta konkurssipesä oli ilmoittautunut arvonnisäverovelvolliseksi AVL 174 §:n mukaisesti. Verollisena toimintana voitiin pitää ainoastaan konkurssipesän keskeneräisten töiden loppuunsaattamista ja liikeomaisuuden myyntiä. KHO ei hyväksynyt konkurssipesän toimittamassa valituksessa esitettyä tulkintaa siitä, että erottelua realisointiin liittyviin ja muihin toimiin ei ylipäänsä voida tehdä. Konkurssipesän vaatimat vähennettävät kulut olivat syntyneet noin kuukauden ajanjakson jälkeen, jona konkurssipesä oli AVL 174 §:n nojalla pystynyt jatkamaan verollista liiketoimintaa. KHO:n mukaan konkurssipesä ei ollut kyseisenä ajanjaksona harjoittanut muuta siihen rinnastettavaa tavaroiden tai palvelujen myyntiä, mikä olisi tapahtunut liiketoimintana.

KHO:n tulkinta perustuu lähinnä arvonnisäverolain soveltamisalaa koskeviin säännöksiin. AVL 102 §:n mukaan verovelvollinen saa vähentää vain verollista liiketoimintaa varten tekemiinsä hankintoihin sisältyvän veron. AVL 102§ 2 momentissa viitataan AVL 1 §:ään, joka sisältää vaatimuksen vähennyskelpoisen toiminnan harjoittamisesta liiketoiminnan muodossa. AVL 174 §:ään sisältyvä mahdollisuus verovelvollisuuden jatkumisesta liiketoiminnan realisoinnin ajan ei muodosta poikkeusta vähennysoikeuden

yleisistä edellytyksistä. Ratkaisu vaikuttaa noudattelevan arvonlisäverojärjestelmän yleisiä lähtökohtia. Vaikka konkurssipesän hallinnoinnissa onkin periaatteessa aina kyse varallisuuserien realisoinnista, ei tämä tarkoita, että kaikkiin syntyviin kuluihin välttämättä liittyisi vähennysoikeus arvonlisäverotuksessa. Tältä osin ratkaisussa on annettu selvä päätös. Ratkaisussa pääpaino luottamuksensuojaperiaatteen tulkinnassa annettiin pesänhoitajan tiedossa olevien yksittäistapauksien sijasta verotuskäytännön yleiselle linjalle. On myös tärkeää huomioda, että VML 26.2 §:n luottamuksensuojasäännös ei muodollisesti koske arvonlisäverotusta. Arvonlisäverotuksessa luottamuksensuoja rakentuu HL 6 §:n yleisperiaatteen sekä oikeuskäytännön varaan.⁷¹

5.4 KHO 2013:18

Osakeyhtiön yrityssaneeraus oli alkanut 25.3.2009. Yhtiön arvonlisäveron ennakkopalautukset oli käytetty veronkuittauspäätöksellä 2.11.2009 yhtiön yrityssaneerauksen alkamista edeltäneiden verovelkojen maksuksi. Hallinto-oikeus kumosi veronkuittauspäätöksen siltä osin kuin arvonlisäveron ennakonpalautukset kohdistuivat saneerausmenettelyn alkamisen jälkeiseen aikaan. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi Veronsaajien oikeudenvallontayksikön valituksen hallinto-oikeuden päätöksestä.

A Oy:n vaatimus, että verovuoden 2009 arvonlisäveron ennakkopalautuksen kuittaus oikaistaan, hylättiin Verohallinnon eteläisen veronkantoyksikön toimesta. Saneerausmenettelyyn kuuluvien verovelkojen suoritukseksi oli kuitattu 42 501,36 euroa 42 526,64 euron suuruisesta ennakkopalautuksesta. Veronkuittauspäätöksestä ei käy ilmi arvonlisäveron ennakkopalautusten kohdekuukaudet, vaan ainoastaan se, että kyse on verovuoden 2009 arvonlisäveroista. A Oy on valituksessaan hallinto-oikeudelle vaatinut, että veronkuittaus ja oikaisupäätös on kumottava. Veronkuittaus on kohdistettava saneerausmenettelyn aikaisiin velkoihin ja palautuksista yli jäävä osuus on palautettava A Oy:lle. Hallinto-oikeuden käsittelyssä Verohallinnon eteläisen veronkantoyksikön päätös on hylätty. Hallinto-oikeus perustelee päätöstään sillä, että niiltä osin kuin arvonlisäveron ennakkopalautukset kohdistuvat saneerausmenettelyn alkamista edeltävään aikaan, ne ovat SanL 19 §:n 3 momentin ja VKL 26 §:n 3 momentin nojalla

⁷¹ Urpilainen 2009 s. 10–12.

voitu kuitata saneerausmenettelyyn kuuluvien verojäämien suorituksiksi. Kuitenkin siltä osin kuin arvonnlisäveron ennakkopalautukset kohdistuvat A Oy:n saneerausmenettelyn alkamisen jälkeiseen aikaan, niitä ei ole voitu kuitata saneerausmenettelyyn kuuluvien verojäämien suorituksiksi. Veronkuittaus on tältä osin ollut aiheeton. Myös KHO hylkäsi Verohallinnon eteläisen veronkantoyksikön valituksen hallinto-oikeuden tuomiosta.

Sekä hallinto-oikeus että KHO ovat viitanneet päätöksessään VKL 26 §:n 3 momenttiin, SanL 19 §:n 3 momenttiin ja KL 6 luvun 1 §:n 1 momenttiin. Päätöksestä ei kuitenkaan selviä yksiselitteisesti, onko hallinto-oikeus päätenyt ratkaisuunsa veronkantolain vai konkurssilain säännösten perusteella. Kuitenkin veronkantolaki ohittaa erityislakina konkurssilain säännökset, joten käsiteltävään tapaukseen tulee soveltaa veronkantolain säännöksiä⁷². Yrityssaneerustlain mukaan kuittausoikeus saneerausmenettelyn aikana määräytyy vastaavin perustein kuin konkurssissa. Veronsaajan kuittausoikeus on siten yhtä laaja yrityssaneerustilanteessa kuin konkurssissa. Sitä, ettei saneerausmenettelyn aikaisen yritystoiminnan veronpalautuksia voida käyttää kuittaukseen saneerausvelkoja vastaan, voidaan perustella yrityssaneerustmenettelyn tarkoituksella turvata velallisen liiketoiminnan jatkuminen ja kieltää SanL 19 §:stä ilmenevällä tavalla menettelyn alettua saneerausvelkojen periminen. On tärkeää huomioida, että yrityssaneerustilanteessa veronpalautussaatava on velallisyrietykselle menettelyn aikana kertyvää kassavirtaa, jota yrityssaneerustlain tarkoitus on nimenomaan suojata. Jos yrityksen uusi kassavirta menisi kuittauksen kautta vanhojen saneerausvelkojen maksuun, liiketoiminta yrityssaneerustilanteessa olisi mahdotonta.

5.5 KHO 2023:41

Korkein hallinto-oikeus katsoi, että A Oy:llä ei ollut arvonnlisäverolain 118 §:n 1 momentin perusteella velvollisuutta oikaista tekemäänsä arvonnlisäverovähennystä tilanteessa, jossa arvonnlisäverollisen ostovelan velkoja jätti käyttämättä tälle yrityssaneerustohjelmassa vahvistettua oikeutta konvertoida osan saatavastaan yhtiön osakkeiksi.

A Oy oli joutumassa maksukyvyttömyystilaan, minkä takia aloitettiin käräjäoikeuden päätöksellä yrityksen saneerustmenettely. Käräjäoikeuden vahvistaman saneerustohjelman mukaan tietty prosenttiosuus vakuudettomasta saneerustvelasta

⁷² Ks. KHO 2002:997.

leikattiin siten, että ennen velan leikkaamista velkojilla oli mahdollisuus muuttaa tämä osuus saneerausvelasta A Oy:n osakkeiksi. Mikäli velkoja ei halunnut muuttaa osuuttaan saneerausvelasta A Oy:n osakkeiksi ja jätti käyttämättä oikeutensa merkitä A Oy:n osakkeita, leikattiin tämä osuus saneerausvelasta lopullisesti. KVL mukaan yrityksellä ei ole AVL 118 §:n 1 momentin mukaista velvollisuutta oikaista ostoihinsa sisältyneen arvonlisäveron vähennystä. KVL katsoi, että vahvistettuun saneerausohjelmaan perustuvaa velkojalle vahvistettua oikeutta merkitä yrityksen osakkeita ei voida pitää osana tavaran tai palvelun myynnistä myyjän ja ostajan välillä sovittua vastiketta. Myöskään saneerausohjelmaan perustuvaa saatavan leikkausta ei voida pitää AVL 78 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna myyjän ostajalle antamana oikaisueränä, vaan kysymys on lain 78 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua luottotappiosta. Veronsaajien oikeudenvallontayksikkö on valittanut päätöksestä ja perustellut valitustaan sillä, että siltä osin kuin velkojan saatava ennakkoratkaisuhakemuksessa kuvatussa tilanteessa leikataan lopullisesti, ei velkoja voi enää periä kyseistä saatavansa osaa yritykseltä. Velkojan kauppahintasaatava tältä osin lakkaa olemasta. Vastaavasti yritys ei ole enää velvollinen maksamaan myyjälle kyseistä hinnan osaa, eikä siten tämän hinnan osaan kuuluvaa arvonlisäveroa. Näin ollen yrityksen arvonlisäverovähennysten määrän määräytymistekijöissä tapahtuu muutos. KHO päätyi asiassa samaan lopputulokseen kuin KVL ja antoi päätöksen: KVL lopputuloksen muuttamiseen ei ole perusteita.

Asiassa oli ratkaistava, oliko A Oy:llä AVL 118 §:n 1 momentin mukainen velvollisuus oikaista ostoihinsa sisältyneen arvonlisäveron vähennystä. On tärkeää ymmärtää ero tilanteessa, jossa velallisen ja velkojan välisen alkuperäisen sopimuksen muuttamisesta aiheutuvasta hinnanalennuksesta, ja tilanteessa, jossa velallisen ja velkojan väliseen sopimukseen perustuva saatava jää maksulaiminlyönnin vuoksi suorittamatta. Vain ensimmäisessä tilanteessa ostajan arvonlisäverovähennykseen kohdistuu oikaisuvelvollisuus. AVL 78 §:n 1 momentin 3 kohdassa on erikseen säädetty siitä, että veron perusteesta saadaan vähentää verollisena ilmoitettua myyntiä koskeva luottotappio. Siksi vastaavaa erää ei ole pidettävä lain 78 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna oikaisueränä myöskään vähennyksen tehneen ostajan verotuksessa. Arvonlisäverodirektiivissä ei ollut vastaavaa nimenomaisesti luottotappiota koskevaa säännöstä. Arvonlisäverolaissa puolestaan ei ole ostajan osalta arvonlisäverodirektiivin 184 artiklaa vastaavaa yleistä vähennyksen oikaisua koskevaa säännöstä. AVL 118 §:n 1

momentti kattaa vain AVL 78 §:n 1 momentin 1 ja 4 kohdan mukaisen ostajan hyvittämisen, joihin luottotappio ei kuulunut. Näistä syistä AVL 118 §:n 1 momentin mukainen ostajan tekemän arvonlisäverovähennyksen oikaiseminen ei tullut sovellettavaksi. Arvonlisäverolain vähennyksen oikaisua koskevat säännökset eivät siten olleet yhteneväiset arvonlisäverodirektiivin vastaavien säännösten kanssa. EU-oikeuden valossa tämän tulisi siten johtaa tehdyn vähennyksen oikaisemiseen. KHO:n mukaan Suomen kansalliset vähennysten oikaisuvelvollisuutta koskevat säännökset eivät ole yhteneväiset arvonlisäverodirektiivin vastaavien säännösten kanssa. Koska arvonlisäverolain vähennyksen oikaisua koskevat säännökset poikkeavat arvonlisäverodirektiivin säännöksistä eikä vähennyksen oikaisuvelvollisuutta voitu perustaa arvonlisäverolain säännöksiin, ei unionin tuomioistuimen oikeuskäytännölle ja direktiivin tulkintavaikutukselle voitu antaa asiassa ratkaisevaa merkitystä. Ottaen huomioon, että jäsenvaltion viranomaisella ei ole oikeutta vedota yksityistä vastaan sellaiseen direktiivin säännökseen, jota ei ole pantu täytäntöön kansallisessa laissa.⁷³

⁷³ Ahopelto ym. 2023 s. 880–881.

6 Johtopäätökset ja kokoavia näkökulmia

Konkurssi on yritykselle iso ja pitkä prosessi. Se koostuu monista pienemmistä tekijöistä, jotka muodostavat kyseisen maksukyvyttömyysmenettelyn kokonaisuuden. Arvonlisävero ja sen kohtelu on vain yksi palanen tätä kokonaisuutta, mutta melko oleellinen, koska miltei kaikki yritykset ovat arvonlisäverovelvollisia. Myös yrityssaneerauksella on iso merkitys yritystoiminnassa, koska se voi tehdä muutoksen siihen, onko yritys tulevaisuudessa terveellä pohjalla vai ajautuuko se konkurssiin. Arvonlisäverotus ei toimi normaalisti yrityksellä, joka joutuu kohtaamaan toisen tai molemmat näistä maksukyvyttömyysmenettelyistä.

Konkurssitilanteessa arvonlisäverotukseen liittyy aina normaalia poikkeavia toimintamalleja ja erityiskysymyksiä, koska yrityksen arvonlisäverovelvollisuus loppuu konkurssiin. Yritys voi kuitenkin tehdä konkurssipesästään arvonlisäverovelvollisen halutessaan. Kriteerinä arvonlisäverovelvollisuudelle on kuitenkin konkurssipesän realisointi tai liiketoiminnan jatkaminen. Konkurssipesä voi myös toimia arvonlisäverottomasti, kun se realisoi omaisuuttaan. Tässä tilanteessa on kuitenkin huomioitava, että ostaja ei vastaavasti pysty vähentämään arvonlisäveroa konkurssipesältä ostamasta omaisuudesta. Kun konkurssipesä miettii, onko kyseisen tilanteen arvonlisävero vähennyskelpoinen, se voi tukeutua helppoon nyrkkisääntöön: Jos kyseinen arvonlisävero liittyy suoraan liiketoiminnasta aiheutuviin kuluihin, se on melko varmasti vähennyskelpoinen. Omaisuuden hoitoon liittyvät palvelut, kirjanpitoon ja verotukseen liittyvät konsultointikulut ja pesänhoitajan palkkio ovat arvonlisäverotuksessa vähennyskelpoisia vain siltä osin kuin niiden voidaan katsoa välittömästi liittyvän verolliseen toimintaan. Konkurssin arvonlisäverotukseen liittyvissä tapauksissa täytyy olla hyvin tarkka ja ymmärtää veromenettelyn perusteet. Kuten historiassa on nähty, yrityksen ymmärrys verotuskäytännöstä voi erota todellisesta ratkaisukäytännöstä.

Yrityssaneerausmenettelyn läpikäyvän yrityksen kannattaa olla hyvin tarkka saneerausohjelmansa kanssa. Arvonlisäverotuksen kannalta yritykselle on suuri merkitys sillä, leikataanko velkoja vapaaehtoisen alennuksen muodossa vai luottotappiona. Vapaaehtoinen velan anteeksianto katsotaan velalliselle arvonlisäverovähennyskelpoisten ostojen oikaisueräksi. Tämä tarkoittaa sitä, että ostajan on pienennettävä tehtyä vähennystä. Tämä voi ajaa jo valmiiksi maksuvaikeuksissa

olevaa yritystä isompiin ongelmiin. Toisaalta myyjän luottotappioksi kirjattu velkojen leikkaus ei velvoita velallista oikaisemaan jo vähentämäänsä arvonlisäverotusta. Talousvaikeuksista kärsivälle yritykselle tämänkin voi olla merkittävä voitto vaikeassa tilanteessa. Veronpalautuksien kanssa yrityssaneerauksessa olevan yrityksen pitää olla hyvin tarkka. Veronpalautuksen käyttämiselle ei ole rajoituksia ennen saneerausmenettelyn aloittamista ja sitä voidaan käyttää normaalissa veronkantolain mukaisessa käyttöjärjestyksessä eli myös sellaiselle verovelalle, joka on syntynyt ennen saneeraushakemuksen vireille tuloa. Yrityssaneerausmenettelyn alkamisen jälkeen saneerauksen oikeusvaikutukset rajoittavat veronpalautusten käyttämistä. Saneerausmenettelyn aloittamisen jälkeen syntynyttä veronpalautusta ei saa käyttää saneerausvelan kuittaukseen. Saneeraushakemuksen vireilletulon jälkeen, mutta ennen saneerausmenettelyn aloittamista syntynyt veronpalautus, joka on päätynyt ennen menettelyn aloittamiskuukautta, voidaan käyttää sellaisen verovelan suoritukseksi, jonka peruste on syntynyt ennen menettelyn aloittamista. On tärkeää huomioida, että yrityssaneeraustilanteessa veronpalautussaatava on velallisyrikselle menettelyn aikana kertyvää kassavirtaa, jota yrityssaneerauslain tarkoitus on nimenomaan suojata.

Verotus kokonaisuutena mukaan luettuna arvonlisäverotus on muuttuvaa lainsäädäntöä. Tämän vuoksi myös verohallinnon ohjeistukset muuttuvat aika ajoin ja yritysten täytyy olla ajan tasalla muuttuvasta lainsäädännöstä. Verohallinnon ohje Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi on parhaillaan päivityksen alla ja siihen tulee muutoksia tulevaisuudessa⁷⁴. Myös EU:n tasolla voi tulla muutoksia, jotka vaikuttavat meidän kansalliseen verotuksemme. Nykytilanteeseen voi tulla muutoksia, jos lainsäätäjät päättävät muuttaa arvonlisäverolain säännöksiä vastaamaan EU-oikeuden säännöksiä ja tulkintoja. Myös kaikista arvonlisäverotuksen kysymyksistä tulee vielä tärkeämpiä, jos Suomen arvonlisäverotasoon tehdään muutoksia. Orpon hallituksen kaavailema yleisen arvonlisäveroprosentin nosto 1,5 prosenttiyksiköllä tulisi viimeistään vaikuttaa yritysten suhtautumiseen arvonlisäverotuksen osaamisen tärkeydestä⁷⁵. Tulevaisuudessa voi hyvinkin tulla vastaan tapauksia, joissa yrityksen hengissä pysyminen voi olla kiinni arvonlisäverotuksesta ja sen ymmärtämisestä.

⁷⁴ Ks. Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi.

⁷⁵ Kehysriihi 2024.

Lähteet

Ahopelto, Lassi – Ojala, Marko – Paavolainen, Joonas – Saari, Atte – Sääksilähti, Juha – Takalo, Tero: Arvonlisäverotus 2023. Edita 2023.

Dun & Bradstreet: Cyclical turning points both for European growth and across major developed economy central banks (18.4.2023).

<https://www.dnb.co.uk/perspectives/finance-credit-risk/country-risk-global-outlook.html>

Juanto, Leila – Punavaara, Anu – Saukko, Petri: Arvonlisäverotus ja muu kulutusverotus (9., uudistettu painos). Alma Talent 2018.

Knuutinen, Reijo: Legaliteettiperiaate vero-oikeudessa. Lakimies 6/2015 s. 811–833.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna: Insolvenssioikeus. Sanoma Pro 2004. Päivittyvä hakuteos

Laitinen, Juha – Nurmi, Niklas: Insolvenssitilanteet arvonlisäverotuksessa – Osa 1. Verotus 5/2022 s. 559–565.

Laitinen, Juha – Nurmi, Niklas: Insolvenssitilanteet arvonlisäverotuksessa – Osa 2. Verotus 1/2023 s. 60–68.

Räbinä, Timo: Verotusmenettelyn perusteet (2., uudistettu painos). Alma Talent 2023.

Urpilainen, Matti: Konkurssipesän selvitys- ja hallinnointikulujen vähennyskelpoisuus arvonlisäverotuksessa. Oikeustieto 3/2009 s. 10–12.

Virallis- ja puolivirallislähteet

HE 88/1993. Hallituksen esitys eduskunnalle arvonlisäverolaiksi.

HE 26/2003. Hallituksen esitys eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 46/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi konkurssilain 2 luvun 3 §:n väliaikaisesta muuttamisesta.

Kehysriihi 2024: Hallituksen päätökset uusista verotoimista (16.4.2024).

Konkurssiasiamies: Suositukset: 11 Realisointi.

<https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/suosituksset/11realisointi.html#>.

haettu 10.2.2024

Konkurssiasiamies: Yrityssaneerausmenettely.

<https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/konkurssijayrityssaneeraus/yrityssaneerausmenettely.html#> haettu 10.2.2024

Verohallinnon ohje: Arvonlisäverollisen toiminnan lopettaminen ja konkurssi. 1.7.2010.

Verohallinnon ohje: Luottamuksensuoja veromenettelyssä. Dnro

VH/4957/00.01.00/2023 (23.10.2023).

Verohallinnon ohje: Verovelka ja veronpalautus yrityssaneerauksessa. Dnro

VH/540/00.01.00/2021 (15.9.2021).

Muut lähteet

HS: Konkurssit. < <https://www.hs.fi/aihe/konkurssit/>> haettu 18.4.2024

Oikeustapausluettelo

KHO 1995:4335

KHO 1996-B-536

KHO 1997:69

KHO 2002:997

KHO 2009:43

KHO 2013:18

KHO 2023:41

KKO 2001:22

KVL 2022/16

C-106/89 Marleasing v Comercial Internacional de Alimentación

C-246/16 Di Maura